

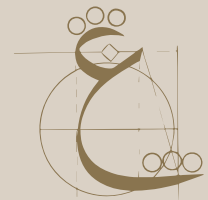
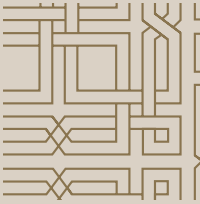

kadim

SAYI / ISSUE 10 • EKİM / OCTOBER 2025

IO

kadim

*“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”*

Kadim is that no one knows what came before.

kadim

Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies

SAYI | ISSUE 10 • EKİM | OCTOBER 2025

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İşLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 110,
Serdivan/Sakarya (Türkiye) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • dergipark.org.tr/kadim • kadim.sakarya.edu.tr

E-posta | E-mail • kadim@sakarya.edu.tr

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Artı Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • EKİM | OCTOBER 2025

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıntı-Gayriticari 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğu sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) International License. Kadim provides immediate Libre open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Authors are responsible for the content of contributions; thus, opinions expressed in the articles belong to them and do not reflect the opinions or views of Kadim.

“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark

EDİTÖR
EDITOR-IN-CHIEF

YAYIN KURULU
EDITORIAL BOARD

KİTAP İNCELEME EDİTÖRÜ
BOOK REVIEW EDITOR

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ
WRITING AND LANGUAGE
EDITORS

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ
ENGLISH LANGUAGE
EDITORS

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
TURKISH LANGUAGE
EDITORS

MİZANPAJ VE SOSYAL
MEDYA EDİTÖRÜ
LAYOUT AND SOCIAL MEDIA
EDITOR

YAYIN SEKRETERİ
SECRETARIAT

Arif BİLGİN | Yükseköğretim Kurulu

Necmettin ALKAN | Sakarya Üniversitesi
Serpil ATAMAZ | California State University, Sacramento
Zahit ATÇIL | Boğaziçi Üniversitesi
Fatih BOZKURT | Sakarya Üniversitesi
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Marmara Üniversitesi
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Sakarya Üniversitesi
M. Talha ÇİÇEK | University College Dublin
Filiz DIĞIROĞLU | Marmara Üniversitesi
Ella FRATANTUONO | University of North Carolina at Charlotte
Selim KARAHASANOĞLU | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Miraç TOSUN | Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kenan YILDIZ | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Ömer Faruk CAN | Sakarya Üniversitesi

Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi
Burak ÇITIR | Sakarya Üniversitesi
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi
Hacer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

Sedat KOCABEY | Sakarya Üniversitesi
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi
Muhammed Emir TULUM | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Büşranur BEKMAN ERKAN | Sakarya Üniversitesi

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Tarihçiliğimizin Gerçek Anlamda Özgün İsmi Mete Tunçay İçin*

TO METE TUNÇAY:
THE GENUINELY
ORIGINAL NAME IN OUR
HISTORIOGRAPHY

MEHMET Ö. ALKAN**

Mete Tunçay Hocamızın ve-fatını öğrendiğimde çok üzüldüm. Bir devir kapanmış gibi üzüldüm... Önce 1981 yılında karşısına öğrenci olarak oturduğum hocam, sonra ağabeyim, yoldaşım, akıl hocam ve 45 yıllık dostumdum.

Türkiye'nin hem sosyal bilimler alanında hem de tarih bilimi alanındaki önde gelen isimlerinden biri hiç kuşku yok ki Mete Tunçay'dır. Mete Hoca, 1981 yılında Şahin Alpay ile yaptığı bir söyleşide "Hani, Dostoyevski, Gogol için (çağdaş Rus edebiyatçılarını kastederek) 'Biz hepimiz onun Palto'sundan çıktık' demiş. Benim akranlarım ve daha genç araştırmacılar kuşağı (Sina Akşin, Selim İlkin, Zafer Toprak, Şükrü Hanioglu ve daha birçokları)

biz hep Tarık Zafer Hoca'nın Siyasi Partileri'nden çıktık. Onun yöntemini örnek aldık. Ama ideolojik tutumlarımız, tabiatıyla başka başka oluyor" [Şahin Alpay; "Mete Tunçay'la Sohbet" Cumhuriyet (1 Temmuz 1982).]

Rus edebiyatçısı Nikolay Vasilyeviç Gogol'ün (1809-1852), 1841'de bitirdiği ve 1842'de yayınlanan Palto adlı kısa hikâyesi hem kendi kuşağı üzerinde hem de Rus edebiyatında ciddi bir etki yaratmıştır. Sonraki kuşak ünlü Rus edebiyatçıları "Biz hepimiz Gogol'ün Palto'sundan

ATIF | CITATION

Alkan, Mehmet. Ö. "Tarihçiliğimizin Gerçek Anlamda Özgün İsmi Mete Tunçay İçin". *Kadim* 10 (Ekim 2025), 259-275.
doi.org/10.54462/kadim.1799934

* Mete Tunçay Hocam hakkındaki bu yazı, benim vefatından önce ve sonra yazdığım bazı yazılarımdan oluşmaktadır.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, moalkan@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3892-8982.

çıktık” derken, bu yapıtın kendi kuşakları üzerindeki derin etkisini dile getirirler. Aslında bu sözü kimin söylediği de tam olarak belli değildir. Turgenyeve (1818-1883), Dostoyevski (1821-1881) ya da Gorki’ye (1868-1936) atfedilir. En azından hepsinin aynı düşünceyi paylaştığını ve bu sözü tekrarladığını biliyoruz.

Mete Hoca’nın akademik çalışmalarında da benzer bir etki var. Mete Hoca, bir yandan “mektepli” bir yandan “alaylı” sayısız öğrenci yetiştirmekle kalmamış, eserleriyle de tarihle uğraşanlara örnek olmuş, yol göstermiş, kaynaklık etmiş ve etkilemiştir. Her biri özellikle birer “Magnum opus” olan Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1936) ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931) adlı eserlerinin yanı sıra Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler, Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi, Sosyalist Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilineceği Bilmek (ve elbette diğer eserleri) akademik etik, disiplin, yöntem ve ortak üretim konusunda da hem bir “ders” hem de örnek niteliğinde başucu kitaplarıdır. Dolayısıyla benim de dahil olduğum tarihçi kuşağının -ve hatta sonraki kuşağı da etkileyerek- Mete Tunçay’ın “palto”-sundan, eserlerinden çıktığını söylemek asla mübalağa sayılmaz

Mete Tunçay’ın Hocalığına Dâir dair...

Ben, Mete Hoca’nın Ankara Siyasaldaki, Mülkiye’deki son öğrencilerindenim. Mete Hoca’yı 1981 yılında Mülkiye’ye girdiğim yıl tanıdım. İkinci sınıfta Siyasal Düşünceler Tarihi dersimize geldi. Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi Seçme Parçalar adlı eserini o sırada aldık ve okumaya başladık. Okuduklarımızı anlamaya çalışıyorduk. İlk anladığımız, bir düşünürü birinci elden ve kendi yazdıklarından, eserlerinden okumanın önemi oldu. Kişinin kendi eserini doğrudan ve başkasının anlatım ve aktarım deformasyonuna uğramadığı şekliyle okumak. Üstelik seçilen parçalar birçok siyasal düşünceler tarihi kitabında özetlenen, atıf yapılan temel metinlerdi. -Kendisi okumadığını söylese de okuduğunu bildiğim- Marks’ın Kapital’ini de Mete Hoca’nın verdiği bu birinci elden okuma cesaretinin bir sonucu olarak okumaya başlamıştım. Mete Hoca dersi heyecanla anlatırdı. Yalnızca siyasal düşünceler tarihini anlatması değil, dersi eğlenceli kılacak misalleri de çok çarpıcı olurdu. Meselâ Eski Yunan toplumunda siyaset felsefesini anlatırken, Yunanlıların balıkları küplere doldurup çürüterek yaptıkları sosu anlatması hepimize çok ilginç gelmişti. Ama o arada anlattığı Atina ile Sparta arasındaki farkı da çoktan anlamış olurduk.

Derslerinde söz hakkı verir, değişik fikirlerin ifadesine zemin hazırlar, ortam yaratırdı. Fikirlerin ifade edilmesine değer verdiği gibi tahammül edilmesini önemser, hakaret edilmesine de müsaade etmezdi. Bilgimizle ukalâlık etmemize kızar, ama hava atmamıza da izin verirdi. Edindiği bir bilginin havasını atmak, buna hoca tarafından izin verilmesi bir öğrenci için çok hoş bir duygudur. Ders arasında, teneffüslerde sınıftan ayrılmaz, sınıfın kapısında bizlerle sohbet ederek cigara içer, biz de onun etrafını kuşatarak sorular sorardık. Hocalığı teneffüste de sürerdi. Sınıfta herkesin içinde soramayacağımız soruyu orada soracağımızı bilirdik. Kendisi buna zemin hazırlardı. Ham gençlik sorularına bile, incitmeden espiyle yanıt verirdi. Ciddiye alındığımızı hissetmek, özgüvenimizi arttırdı. Birçok arkadaşım gibi, liseyi dört ayrı şehirde okumuş taşralı mahcubiyete sahip benim için de kendime güven duymaya başlamamda çok büyük katkısı olmuştu. Karşınızda sizi azarlamayan, küçümsemyen, tepeden bakmayan, sorduğunuz soruya değer veren hocayı bulunca siz de kendinize çeki

düzen verirsiniz ve soru sorma cesareti edinirsiniz. Hakaret olmadığı sürece kendisi dahil her türlü eleştiriye açıktı. Bir kez derse gelmedi. (İyi ki gelmemiş zira onun yokluğunda Alaaddin Şenel geldi ve bu sayede ondan da tek ve keyifli bir ders alma fırsatı bulduk. Alaaddin Şenel de, 1402 uygulamasına yani üniversiteden atılmalara tepki göstererek istifa etme erdeminin gösterecek birkaç hocamızdan biriydi. İlber –Ortaylı- Hoca da o sıralarda ayrıldı.)

Mete Hoca'nın dersteki tutumu, anlatımı ve verdiği örnekler çoğumuzda bir tecessüs, bir merak uyandırır. Anlatılan konu üzerine uyanan merakımızla, ders sonrasında sınıf arkadaşlarımızla fakülte kütüphanesinde, o gün anlattığı konuda kitap alırken karşılaştık. Akşamları da Siyasal'ın arkasındaki Cumhuriyet Yurdu'nun okuma salonlarında bu kitapları okurken birbirimizi görürdük. Öğrendiğimiz Yunanca, Latince deyimlerle birbirimize hava atardık. Mete Hoca'nın derslerindeki lezzet başkaydı. Bilmek için araştırmak, öğrenileni teyit etmek gereğini onun derslerinde ve o sıralarda öğrendim.

Şimdilerde mağdur edilen imzacılar gibi, o dönemde de 1402'likler diye bir kavram vardı. 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na göre işlerine son verilen memur, ama özellikle öğretim üyeleri için kullanılırdı. İkinci sınıfta, 1983 yılının 8 Şubat'ında, bizim sınıfa ders verirken, Mete Hoca o gün kendisi derse gelmedi, ama 1402'lik olduğu haberi hemen geldi, "atıldı" dediler. En sevdiği meslekten zorla koparılmıştı. Gerçekten üzüldük. Kendisinin de sıklıkla kullandığı "atılmak" tabiri, şimdi olumsuz bir anlam içerse de o dönem için olumlu bir "pâye" gibi kullanıldığını hatırlamak lâzım. Ertesi hafta derse Ömür Sezgin geldi. Tek tesellimiz ve sevincimiz final imtihanını Mete Hoca'nın yapmayacak olmasıydı. Yapsa acayip kazık bir soru soracağından hiç kuşumuz yoktu. Finaller geldiğinde Ömür Sezgin Hoca, en az Mete Hoca'nın sorabileceği kadar kazık bir soru sorunca şaşırdık. Hobbes, Montesquieu ve Rousseau'daki egemenlik kuramlarının karşılaştırılması ile ilgili bir soruydu. Sevincimiz kursağımızda kaldı. Sonradan öğrendik ki kazık soruyu soran bizzat Mete Hoca'nın kendisiymiş. Mete Hoca, akademik ahlâk örneği gösterip, dersi kendi verdiği için soruyu da kendi sormuş, ama kağıtları da bizzat kendisi okumuştur. Ancak verdiği notlar ise kendisinden beklenmeyecek kadar cömertti, adeta bir veda armağanı gibi bol keseden dağıtmıştı.

1402'lik olduktan sonra da okula gelip gitmeye devam ediyor, kütüphaneden yararlanıyordu. Onu gördükçe yanına yaklaşıp, gözüne görünüp selam vermek bize gurur veriyordu. Aramızda dedikodu da yapardık, onun derste anlattıklarından, çapkınlıklarından söz ederdik. Ama itiraf edeyim beni ve arkadaşlarımı en çok yaralayan olay, kütüphaneyi kullanmayı sürdüren Mete Hoca'nın, dönemin yöneticileri Dekan Necdet Serin ve Dekan yardımcısı Güney Devrez tarafından Fakülte'ye girişinin ve kütüphaneden yararlanmasının da yasaklanması oldu.

Öğrencileriyle teması sonradan da kesilmemiştir. İlk dönem öğrencilerinden: Cengiz Çandar, Nuri Çolakoğlu, Şahin Alpay ve Ömer Madra'yı anardı.

Türkiye'de Sol Akımlar...

O sıralarda 12 Eylül döneminin Türkiye'deki ilk -öğrenci- boykotunu hem 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun (YÖK'ün) 6 Kasım 1981'de kuruluşunu hem de Anayasasının 7 Kasım 1982'de kabulünü birleştirip 7 Kasım 1983 Pazartesi günü boykot yaptık. Mülkiyeli ağabey ve ablalarımız organize ettiler. Bize öğlen her zamanki gibi yemek kuyruğuna

girmemizi sonra da işaret verilince herkesin elindeki tabldotları masalara bırakıp yemeden bahçede toplanmamızı söylediler. Ankara'da büyük bir telaş yaşandı. Ertesi gün, - şimdi İmge Yayınları'nın sahibi Refik Tabakçı ve Semih Özcan gibi arkadaşlarımız dahil- dekanlık tarafından hazırlanan 50 kişilik bir liste okul kapısına asılmış, boykot bahane edilerek atılmışlardı. Refik önce Mülkiyeliler Birliği'nin önünde kitap tezgâhı açmaya başladı, sonra da Mülkiyeliler Birliği'nin önündeki bodrum kata inen merdivenleri kullanmaya başladı. O sıralarda -1981'de- kurulmuş olan ve halen Tarih Vakfımızın yayını olarak devam eden Yurt Yayınları'nın sanırım 12 kitabı yayınlanmıştı ki hepsini senet karşılığında Refik'ten almıştım. Yaptığımız boykotun zügürt tesellisi hayırlı yanlarından biri Refik'i önce kitapçı, sonra yayıncı yapmasıydı. Andıkça tebessüm ederiz. Yurt Yayınları'nın 1 nolu kitabı Mete Hoca'nın kitabıydı. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931* bizim Mülkiye'ye girdiğimiz yıl yayınlanmış ve çok ciddi ses getirmişti. Ama *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)* adlı eserini daha önce okumuştum. Liseden getirdiğim naif solculuğum, Mülkiye'de kendi halinde mahcup bir sosyalizme dönüşmüştü. Şimdilerde birçok kişinin küçümseyeceği, George Politzer'in *Felsefenin Temel İlkeleri ve Felsefenin Başlangıç İlkeleri* adlı kitapları ile Zubritski, Mitropolski, Kerov'un Sol Yayınlarından çıkan *İlkel Topluluk, Köleciler Toplumu, Feodal Toplumu* kitabı, doktriner eserler olmakla birlikte, aklımdaki dağınıklığı toparlamama çok yardımcı olmuştu. O sayede kafamda oluşan insanlığın evrimi, sınıf çatışması, toplumsal ve ekonomik tarih bir kronoloji ve şablon olarak yeni okumalarımı yerli yerine oturtmamı sağladı.

Mete Hoca'nın *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)* kitabını -Bilgi Yayınevi'nden 1978'de çıkan 3. Baskısının- metnini, çerçeve yazılarını, dipnotlarını, hatta dipnotların dipnotlarını, dipnotların çerçeve yazılarını ve ekler-belgelerini atlamadan büyük bir sorumlulukla ve sabırla o genç yaşında okudum. (Bu vesile ile Mete Hoca'ya bu kitabı okuyanlara, dolayısıyla bana, imzalı bir okuma sertifikası borçlu olduğumu zaman zaman hatırlatırdım, gülüşürdük.) [O sıralardaydı ki *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* kitabı Belge Yayınlarından çıktı. Yayınlandığı gibi olay olmuş, hemen hakkında dava açılmış, piyasadan çekilmişti. Kitabı Mülkiyeliler Birliği'nin karşısındaki Dost Kitabevi'nden "tezgâh altından" almıştım.]

Mete Hoca'nın ilk önemli eseri olan ve 1967'de yayınlanan *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)* eseri [sonra da 1925-1936 dönemini ilave etti] birçok bakımdan farklı ve değerlidir. Birinci olarak ilk kez soldan yazılan, solun objektif tarihiydi... O zamana kadar bazı sağ araştırmacıların, aşağılamak ve hedef göstermek için çoğunlukla gayri resmi bir şekilde -Emniyet -İkinci- Siyasi Şube'den- ve muhtemelen istihbarattan alınan/elde edilenlerle yazdıklarından çok farklı bir sol tarihi kitabıdır. Benim kuşağım da kitaptan çok etkilendi, çünkü bu kadar eskiye giden bir Türkiye solculuğu Mete Hoca gibi bizleri, okudukça hepimizi şaşırtmıştı. İkinci olarak araştırma yapmanın ciddiyeti, namusu, ahlâkı ve yöntemi de etkilemişti. Zira *Türkiye'de Sol Akımlar* aynı zamanda bilimsel bir yöntem kitabı gibidir. "Dipnot" ne işe yarar sorusunun bütün cevaplarını bulabilirsiniz. Kullandığı kaynağın hangi kütüphanede hangi numarayla kayıtlı olduğunu dahi görebilirsiniz. Zira tehlikeli bir alandır sol, ona dair kaynakların imha edilmesi bile mümkündür ve görülmüştür. Meselâ Yunus Nadi kendi yayınladığı *Anadolul'da Yeni Gün Gazetesi*'nin, Türkiye Komünist Fırkası'nın naşiri efkârı olarak yayınladığı dönemin TBMM'deki nüshalarını yırtıyor. Ama bir yerde var, Fethiye'li olduğu için Fethiye Çocuk Kütüphanesi'ne gönderilmiş düzenli olarak ve unutulmuş. Mete Hoca orada buluyor koleksiyonu. Kitabında dipnotta kayıt ve yer numarasını veriyor.

Mete Hoca, bu konuya çalışma hikayesini kendisiyle yaptığımız söyleşide şöyle anlatmıştı:

“...O zaman doçentlik için tez hazırlama işi var. Benim kafamda da İngiliz sosyalizmini anlatmak... Rahmetli Tahsin Bekir Balta, çok huysuz ama bilgili bir adamdı (...) O, kısa bir konuşmada “ne yapacaksın sen?” diye sordu... Dedim: İngiliz sosyalizmini çalışacağım. “Yeni bir şey söyleyebilecek misin?” dedi. Dedim ki, hocam sanmıyorum yeni bir şey söyleyebileceğimi ama Türkiye’de bu işler hiç iyi bilinmiyor, ben iyi bir şekilde bu konuyu anlatabilirim. Ee, dedi, Türk sosyalizm tarihini çalışsana! Dedim ki: var mı böyle bir tarih? Hakikaten, ne kadar biliyordum, bilmiyorum gerçekten. Piyasada Fethi Tevetoglu, Aclan Sayilgan gibi birtakım adamlar komünizme kara çalmak için bir şeyler yazıyorlar. Onların yazdıklarını biliyorum ama... Yok, dedi, bu işin bir geçmişi var bizde. (...) 1925 öncesini keşfetmek, Aydınlık dergisini keşfetmek falan bana çok heyecan verdi.”

Ben Mete Hoca’nın kitabını okurken, II. Meşrutiyet’in sosyalistlerinden olduğunu öğrendiğim okuldaşım Mülkiyeli Baha Tevfik’ten çok etkilendim. Ateşin zekâlı bir delikanlı, sormaktan korkmayan bir üniversiteli ve ilk materyalistlerdendi. Benim ilk akademik çalışmam Baha Tevfik üzerinedir. Büyük bir heyecanla Baha Tevfik üzerine çalışıp bir makale hazırladım. Bulunabilecek bütün Türkçe kaynaklara baktım. Sonra da cesaret edip Mete Hoca’ya götürdüm. Okuyup görüşlerimi söylerim, dedi. Sonra beni çağırdı. Sanırım o vakit İletişim’in yeri Karanfil Sokak’taydı. Önce verdiğim emek ve çalışmada kullandığım tüketici kaynakça için beni tebrik etti, sevindim; ama yayınlayamayacağını söyleyince de üzüldüm. Neden? diye sorduğumda, “çünkü başkalarının söylediklerini, belki de yalanlarını tekrarlamışsın”, dedi ve ekledi, “Git Osmanlıca öğren, birincil elden kaynakları kullan, basayım.” Deddiği gibi yaptım, Osmanlıca’yı o yaz Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün bastığı Kalem Güzeli adlı kitaptan çalışarak öğrendim. O sırada 1985’te Mülkiye bitti ve ben İstanbul’a gelip 1986’da Yüksek Lisansa başladım. Hocamın sözünü tutmuş, Osmanlıca öğrenmiş ve Baha Tevfik üzerine çalışmıştım. Ayrıca ilk makalem de onun önerdiği şekilde Osmanlıca öğrenerek *Toplumsal Tarih* dergisinin 52. sayısında (Nisan 1988) “Düşünce Tarihimizde Önemli Bir İsim: Baha Tevfik” adıyla yayınlandı. Sonra da yüksek lisans tez konum, akademik ilk göz ağrım İlimden Bilime Geçişin Kritik Evreleri, Osmanlı Materyalizmi ve Baha Tevfik oldu.

Mete Hoca tarihçilik konusunda şu fikre sahipti:

“Şunu söylemek istiyorum: İki tür tarihçi var; işin esnaflığını yapan, bir kunduracı gibi monografik çalışma yapan, bir de başkalarının yazdıkları yazıları okuyup bunları anlamlandırmaya çalışan. Mesela Perry Anderson monografik bir çalışma hayatında hiç yapmamış, zaten pek akademik background’u da yok. Bizde de Halil Bertkay öyle sayılabilir. Ama çok bilgili, bu malzeme üzerine makro yorumlar kurmaya çalışan insanlar. Bir de hem monografik çalışma yapan hem de dönüp, “Ulan ne yapıyorum?” diyen insanlar var. Bir dereceye kadar Eric Hobsbawm, daha çok mesela Marc Bloch. Braudel böyle... Tabii ben kendimi asla böyle isimlerin yanında düşünmüyorum ama şunu görüyorum ki nihai tarih diye bir şey yok. Bir insan bir konuyu çalışsın, onu tüketsin artık bundan sonra sonsuza kadar bir daha kimsenin ona bakmasına ihtiyaç olmasın – böyle bir şey tarihçilikte söz konusu değil. Zaten her şeyin tarihini yapmak mümkün değil. Milyon kişi çalışsa yine de her şeyin tarihini yapmak mümkün değil. Gerekli de değil. Tarihçilik demek ki bir bakış açısı ve sürekli eleştirel duyguyu ayakta tutmayı gerektiren bir etkinlik.”

Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931...

Mete Hoca’nın ikinci önemli kitabı 1981’de darbe döneminde yayınlanan ve Cumhuriyet’in ilk 100 yılında, kuruluş dönemine o güne kadar olmadığı şekilde, eleştirel ve akademik olarak bakan *Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)* adlı eserdir. Kendisi sol akımların içinde yeşerdiği ortamı anlamak için işe giriştiğini söylese de tabu konuları ele alan ve anlatan bölümleriyle Türkiye tarihçiliğinde bir dönüm noktasıydı. Tek-adam anlayışına yönelik olarak da bir Bulgaristan ziyaretinin kendisi açısından önemini şöyle anlatmıştı:

“Ben bir tarihte Bulgaristan’a gitmiştim. Orada işte bir Bulgaryalı Türk profesör bana eşlik ediyor, Cengiz Hakov. Ben harfleri okuyabiliyorum ama Bulgarca bilmiyorum.

Dimitrov’un adını gördüm, “Ne yazıyor burada?” dedim. “Dimitrov Bulgaristan’ın yetiştirdiği büyük adamlardan biridir.” yazıyormuş. “Ne kadar kansızsınız.” dedim. “Biz olsak ‘superlative’ kullanırsız, ‘en büyüktür’”. Cengiz “Olmaz.” dedi. “Niye olmuyor?” dedim.

“Dimitrov en büyükse Jivkov eşeğin biridir mi demek istiyorsun?” dedi. O bana çok aydınlatıcı geldi. “Atatürk büyüktür.” demek sahiden 1939’dan itibaren İsmet Paşa muhaliflerinin başvurduğu bir şey. “Atatürk büyüktür.” diyorlar yani “Sen büyük değilsin.” Bunun şeyi de işte İsmet Paşa her cumhurbaşkanı gibi paraya pula resmini bastırmaya teşebbüs ediyor. Doğru bir şey, haklı bir şey.

Değişmez genel başkanlık, ebedi şeflik falan da Atatürk zamanında çıkan şeyler. Yani İsmet Paşa tamamen onun takipçisi olduğu hâlde “Atatürk büyüktür.” demek İsmet Paşaya “Sen o kadar büyük değilsin.” manasına geliyor. Bir süre sonra Halk Partisi uyanıyor, “Tabii, Atatürk büyüktür, bizim partimizi o kurdu zaten.” diye.

Böylelikle bir açık arttırmayla Atatürk kültü yükseliyor. Ne yazık ki bugün Türkiye’de Atatürk konusu böyle siyaset üstü -hele bu darbelerde hep kendisine gönderme yapıldığı için- sanki Atatürk bütün bu darbeleri onaylıyormuş gibi bir hava yaratılan bir duruma geldi.”

Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin Kurulması kitabı da okuması kolay bir kitap değildir. Dipnotları, çerçeve yazıları, dipnotun çerçeve yazıları, dipnotun dipnotları, ekleri belgeleri birlikte okuman biraz yorucudur. Mete Hoca’nın hem tarzına alışmıştım hem de Sina Akşin’den “Türk Siyasal Hayatı” dersi almış olmanın getirdiği bir altyapım vardı. Ama Atatürk’ü olduğu kadar Cumhuriyet tarihini ve kurucu kadroyu bildiğimden, -daha doğrusu bilmediğimden- farklı anlatması merakı ve ilgiyi daha da arttırmıştı. Bir devlet memuru olan Babam da okudu ve çok etkilendi. Mete Hoca’nın daha önce çeşitli vesilelerle dokunduğu Atatürk ve Cumhuriyet’in kuruluş ve ilk yılları tabusu üzerine bir kitaptı. Üstelik darbe dönemi Atatürk kutsamalarının ve tabuların çok güçlü olduğu ve Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı olarak ilan edilen 1981 yılında yayınlanmıştı. Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılına Armağan gibi!

Türkiye’de Sol Akımlar’ın ilk baskısı 1908-1925 arasını kapsar, Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin Kurulması. 1923-1931 kitabında da 1925 yılını bir dönüm noktası olarak özenle vurgular. Buna dair açıklamayı şöyle yapmıştır.

“Benim eğer bir “katkım” olduysa, 1925’in önemini vurgulamaktır. Herbalde ilk vurgulayanlardan biri ben oldum. Cumhuriyetin kurulması sembolik olarak çok önemli ama 29 Ekim 1923’ten birkaç ay öncesi ile birkaç ay sonrası arasında bir fark yok. Cumhuriyetin ilanı

sembolik bir nitelik taşıyor, oysa 1925 Mart'ında olanlar, Takrir-i Sükûn Kanunu, gerçek bir dönüm noktası. Buna hafif teorik bir çerçeve de getirdim. Daha önce dedim, Türkiye'de bir siyaset dönemi yaşanıyordu; en azından Meşrutiyetin ilanından itibaren. Bu çeşitli dalgalanmalarla 1925'e kadar devam etti ama 25'ten sonra idare dönemi diye bir başka devir açıldı ve siyaset fiilen rafa kaldırıldı. Bu 20 sene devam edecek bir şeydir, Atatürk ve İnönü'nün ebedi ve milli şeflikleri altında. Bu, dönemlendirme bakımından da önemli."

Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi ve Sosyalist Siyasal Düşünceler Tarihi

Mete Hoca ortak/kolektif çalışmaya çok önem verirdi. *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi ve Sosyalist Siyasal Düşünceler Tarihi* derlemeleri bunun en güzel örneklerindendir. Ayrıca derlemeleri gibi kendi eserlerinde de bilginin kişisel sır ve marifet değil, kolektif bir eylem olduğunu kanıtlarcasına, kimden hangi kaynağı almışsa muhakkak belirtir, teşekkür eder. Dolayısıyla hem araştırma titizliği ve yöntemi hem de akademik ahlâk konusunda çok şey öğrendik ondan. Başkalarının hatalarına iğne batırırken, kendisine çuvaldızı eksik etmez. Osmanlıca "Hortlak" sözcüğünü "hür talak" diye okuduğu için kendisi ile dalga geçip güler meselâ.

Bilineceği Bilmek...

Üzerinde durmak istediğim bir eseri de *Bilineceği Bilmek*, Mete Hoca'nın 1983'te Üniversiteden atıldıktan! sonra o güne kadar –biri hariç– çeşitli dergilerde yer almış ve önem verdiği konulardaki yazılarının bir kısmını biraraya getirdiği eseri. (İstanbul Alan Yayınları, Kasım 1983) Kısaca kitap, Sunuş dışında 36 makale ve o güne kadar yaptığı yayınlarının listesinden meydana geliyor.

Yayınlanan makaleleri/yazıyı üçe ayırmak mümkün. Metinlerin bir kısmı siyaset felsefesi, bir kısmı Türkiye tarihi ve son kısmı da daha önce yayınladığı ve önem verdiği bilimsel yöneme dair iki çevirisinden oluşuyor.

Bu yazılar aslında Mete Hoca'nın hayata, felsefeye, bilime ve tarihe bakışını da özetliyor. Her zamanki gibi son derece yalın ve dolayimsız bir biçimde ifade ediyor. Üstelik 12 Eylül faşizminin hüküm sürdüğü dönemde özgürlükten söz etmek daha da değerli bir hale gelmişken...

"Aydın Olmak..."

Kitaptaki "Aydının Sorumluluğu" adlı makalesinde "aydın" olmanın, bilmenin, öğrenmenin bir kibre vesile olmadığını, tersine insana aydın sorumluluğu yüklediğini düşünür. Halka tepeden bakıp gütmeye çalışanları, toplum sorunlarıyla ilgilenmenin ve yan tutmanın kendi işleri olmadığını söyleyenleri eleştirir. (s.9) Yan tutmazlığın/yansızlığın mümkün olmadığını, "Yaşamak yargılamaktır" gibi fiyakalı bir cümleyle ifade eder. (s.11) "Aydın düşünmekle ve doğru düşünmekle yükümlüdür" cümlesiyle insanı sorumlu tutar. (s.12) Bir anlamda aydına ödev ahlakıyla bakar.

“Bildığımızdan kuşkulanamak...”

“Okumak Yazmakla İlgili Düşünceler” adlı makalesinde araştırmak, okumak ve öğrenmek konusundaki hükmünü “kitaplardan ancak bildiklerinizi öğrenebilirsiniz” şeklinde paradoksal bir şekilde ifade eder. Bu aslında, kendisinden, yakın Türkiye tarihi konusunda kaynakça isteyen bir öğrencisine verdiği yanıttır. Anlatmak istediği şudur.

“Bir şey okurken, kafamızdaki sorunsal yaklaşımın gelişmesi ya da değişmesi çok yavaş oluyor. Dolayısıyla daha önce kurulmuş olan ilişki çerçevemizin dışında kalan noktaları algılayamıyoruz göremiyoruz. Bir kitabı, aradan bir süre geçince kafamızdaki sorunsal geliş-tikten ya da değiştikten sonra bir daha okuyunca, ilk okuyuşumuzda dikkatimizi çekmeyen bir çok şey buluyoruz onda. (...)

Bilmediklerimizden değil, bildiklerimizden (yani bildiğimiz sandığımız şeylerden) şüphe edelim. Bilmediklerimizi –gerekliyse- nasıl olsa inceleyip öğrenmeye çalışırız. (s.14)

Onun derslerinde de kullandığı Descartes’ten aktardığı, işe, edinilmiş bilgilerinizden özellikle de en doğru bildiğimizden kuşkulunarak başlayın, önerisi, benim *Toplumsal Tarih*’te devam etmekte olan ilgi çekici bir dizi makaleme de ilham kaynağı ve üst başlık oldu.

“Ortak Çıkmaz Dogmatizm...”

Mete Hoca’nın en belirgin özelliklerinden biri dogmalara ve tabulara yönelik tepki-sidir. “Türk Siyasal Düşüncesinin Son Yüzyılında Üç Ana Yönelimin Ortak Çıkmazı: Dogmatizm” başlıklı makalesinde “Türkiye yüz yıldır, sırasıyla İslâmcı, Pozitivist-Batıcı ve Sosyalist olmak üzere üç düşünce ikliminde yaşamıştır” dedikten sonra ekler

“...çağdaş Türk düşüncesindeki üç ana akım içinde, dogmatizm ortak bir parantez meydana getirmektedir. Düşünürlerimizin benimsedikleri görüşlere dogmatikçe bağlanmaları, eleştirici ve dolayısıyla yaratıcı olmamalarına yol açmıştır. (...) Dogmatizm, kuşkuculuğun karşı kutbudur. (...) dogmatizm kavramının herhangi bir alanda herhangi bir kuram üstünde inatla direnmek anlamına geldiğini görüyoruz. (...) bilim alanında akıl, din alanında duygu egemen olduğu için, inanılan gerçekler yanılmaz, sarsılmaz gerçeklerdir; bilinen gerçekler ise, ancak yanlışlıkları ortaya çıkarılınca ya değin öyle imişler gibi kabul edilirler.. (...)”

Mete Hoca’ya göre “Türk batıcılığı pozitivisttir ve pozitivizm de dogmatiktir.” (s.17) “din yerine bilime inanılmıştır.” Hatta terminolojinin bile değişmesine gerek kalmadığı, yalnızca bazı kavramlara yeni anlamlar verildiğine işaret eder. Meselâ “hayatta en hakiki mürşit ilimdir” sözünü bu bağlamda örnek verir. (s.18) (ilim de mürşit de aslında dini kavramlardır ve pozitivizm de zaten bir din haline gelir) Kendini de içinde saydığı sosyalizmde de aynı sorunu görür ve 1970’li yıllarda sosyalist düşünceyi benimseyenlerin büyük bir bölümünün dogmatik tutumu seçtiğine işaret eder. Bizdeki batıcılığın laik bir islamcılık olması gibi, dogmatik sosyalizmin de aslında bir tür Batıcılık olabileceğine işaret eder. “Bir kurama ne yapılsa yapılsın yanlışlığının kanıtlanamayacağı bir esneklik vermek elbet yine dogmatizm olur.” (s.20)

“Dogmatik olmak için, çoğu kez, uslu bir çocuk gibi söz dinlemek yeter; dogmatik olmamak için ise, deneye yanıla düşünmeyi öğrenmek gerekir. Buysa, özgür bir siyasal toplumsal ortamın varlığına bağlıdır. Türkiye’de özgürlük sürekli olmamış, kısa dönemler halinde

parlayıp sönmüştür. Öte yandan bağımsız bir düşüncenin bir öngereği olan topluma başkaldırma eğilimi bile, bizde yine başkalarına öykünmeden ibaret kalmış, bir türlü kendimize özgü biçimler kazanamamıştır. Sırtı parkalı, ayağı postallı genç, nerede var diskotek düşkünü ekranları kadar özgünlükten yoksundur, adeta onun kadar kolayına kaçmaktadır.” , Mete Hoca doğru olanın dogmatizmin zincirlerini kırmak ve özgün yollar aramak olduğu vurgular. (s.21)

“Düşünce, Düşünme ve Anlatım Özgürlüğü...” “Fikir, tefekkür ve ifade...”

“Düşünce ve Anlatım özgürlüğü” adlı makalesi benim en sevdiğim makalelerinden biridir. Özgürlüğün değeri ve önemi üzerinde durur. Hegel’in izi açıktır, “tarih, özgürlüğün tarihidir” ifadesini eleştirerek benimser. Özgürlüğü geçici kullanılan bir araç değil, temel insan değerlerinin gerçekleştirilmesiyle ilgili sürekli bir araç olarak kabul eder.

Makaledeki şu satırlar Mete Hoca’nın özgürlüğe bakışını ifade eder.

“[kişi açısından] Düşünmek, yani düşünce üretmek, kişinin özünü, benliğini tanımlaması, oluşturması, gerçekleştirmesi –adına ne dersiniz deyin- kendi olması sürecinin önemli bir parçasıdır. Yalnız başkalarına öykünerek, onların düşüncelerini papağan gibi tekrarlayarak, kendisi bir yeni düşünce ortaya koyamadan yaşayan bir kimseye kişi demek bile güçtür. – o daha çok, bir robottur...” yeni” yani “başka” ya da “ayrı” düşünmeye, iyi-kötünün, hatta doğru-yanlışın ötesinde değer verdiğimi belirtmek isterim.. Toplum açısından ise, özgürce yeni düşünce üretimi ve bu düşüncelerin yayılma olanağı bulması daha bile önemlidir. (s.26).

“Bir toplumda varolanı eleştirmek ve olmayanı önermek özgürlüğü hem o topluma yeni yönelişler getirmeye hem de amaçlarla araçlar arasında işlemsel bir tutarlılık sağlamaya yarar. (s.27)”

“tarih boyunca, düşünce özgürlüğünün en büyük düşmanı olan toplumsal kuruma, yani dine dokunmadan geçemeyeceğim. Hemen belirtiyim ki, özgürlüğe aykırılık, yalnızca dinin örgütünden, din örgütünün bağnazca uygulamalarından ileri gelmemektedir. (Ben deistler gibi düşünmüyorum.) Tanrı fikri, kendi başına, özgürlüğü olanaksız kılan bir tasarımdır. Teslim etmek gerekir ki, insan toplumu dinsiz herhalde zor kurulurdu. Fakat dinler, insan toplumuna bir düzen verebilmek için insanları en zayıf yanlarından yakalamışlardır. Din denilen ortaklaşa aldatmaca,, ilk başlangıcından beri her zaman bir takım ayrıcalıklı sınıfların işine gelmiştir. (...)Kanımcı, eskisinin yerine yenisini koymaya kalkmadan, dinin özgürlükleri boğucu etkilerine karşı savaşmak, Aydınlanma Çağından bugüne önemini korumakta. (s.27-28) “özgürlük engellerinin ana kaynağı kapitalist özel mülkiyettir... (s.28) ”

Bu noktada düşünce özgürlüğünü korumanın ve geliştirmenin yolu olarak kitle iletişim araçlarının özerk kuruluşların elinde olması gerektiğini önerir.

“Kanımcı, ülkemizde gitgide daha etkili ve gelişkin teknolojik araçlara sahip olan tekelsel özel mülkiyet, düşünme, düşünce ve anlatım özgürlüklerinin başlıca sınırlandırıcısıdır... Tarih nasıl, olan değil, yazılansa; düşünce de –korkarım- düşünülen değil, yaygın anlatım olanağı bulandır.... Bence düşünce özgürlüğünü geliştirmenin en doğru yolu, bütün kitle anlatım ve sunu araçlarının özerk kamu kuruluşlarının eline verilmesidir.” (s.29)

Bence bir insana özgürlüğü, ancak başka özgür insanlar öğretebilir. (s.30)

Öteki insanlardan daha akıllı, daha bilgili, daha yürekli kişiler varsa –ki, bu çoğucası daha elverişli ortamlarda doğup büyümüş olmaktan ileri gelir- ben bu ayrıcalıklı durumlarının,

onlara –mânen- öteki insanların üstünde bir takım haklar sağlamadığına, olsa olsa onları öteki insanlara borçlu kıldığına inanıyorum. Oysa bizim seçkinlerimiz, en başta ekonomik çıkarları nedeniyle, bu ahlak yükümlülüklerine ihanet halindedirler. Toplumun yeni ve değişik düşüncelere karşı direnmesinde, seçkinlerin olumsuz tutumlarının , hatta iki-yüzlü kişikirticilerinin sorumluluk payı azımsanamaz., sanırım. Ne var ki, tam özgür olamayan bir toplumda, seçkinlerin de yaşayabilecekleri ancak sahte bir özgürlüktür, bunalımlardan baş alamayacak bir kendi kendilerini aldatmadır.

Özgür olmak, özgür düşünmeyle başlar; özgür düşünmeyse, ancak eşitlikçi bir özgür toplumda olanaklıdır.” (s.31)

“Bilineceği Bilmek...”

“Bilineceği Bilmek, İnanılacağı İnanmak” adlı makalesi bir tür uyarı niteliğindedir.

“Soylu değerlere, ileri inançlara ve bilimsel çözümlemelere dayanan toplumcu ideolojileri benimseyen kişilerin, bilinecek şeyleri bilmek, inanılacak şeylere inanmak ve düşüncesizlikleleriyle düşmanlarına fırsat vermemek boyunlarına borçtur.” (s. 35)

“Büyüyen Özgürlük”

“Büyüyen Özgürlük” de benim çok sevdiğim makalelerden biri. Yazımı/konuşmamı bu makaleden bir alıntı ile bitirmek istiyorum. Günümüze de uygun düşünüyor.

“Bugün dünden iyi, ama yarın bugünden kötü olabilir; ne var ki, öbür günün iyisi, bugünün iyisinden daha iyi olacaktır.

Hegel, “Tarih, özgürlüğün tarihidir” demişti. (s.32)

Özgürlük büyüyor. Bu gidişi durdurmaya hiç kimsenin gücü yetmemiş tarihte. Ne despotlar, ne kurnaz siyasetçiler gelmiş geçmiş. Hiçbiri gelişmeyi göğüsleyememiş.(...)

Özgürlüğün gelişmesinde önemli bir nokta var. Zorbalık, kişisel başına buyrukluğa yerine, çoğunluklara da dayanabilir. Biz bugün halâ, ilkel azınlık zorbalılarından çekiyoruz, çektiklerimizi. Ama zorbalık çoğunluklara da dayansa, yine özgürlükleri boğucu olur. Kendileri azınlıktayken zorbalıların her türlüşünü eleştirenler, çoğunluk oldukları zaman da özgürlük-çü kalabilmeli. Çünkü büyüyen özgürlüğün sonu yoktur. Bugünün en ileri özgürlükçüsü, yarın mutlaka aşılacaktır. Gerçekten özgürlüğe inanmak, bunu bilmekle olur.” (s.33)

Tarih ve Toplum - Toplumsal Tarih...

Mete Hoca'nın Türkiye’de eleştirel tarihin kurumlaşmasında dergi çıkarmak gibi de çok önemli bir işlevi oldu. Üniversiteden atıldıktan bir süre sonra, kendisinin öncülüğünde ve yayın yönetmenliğinde İletişim Yayınları’ndan *Tarih ve Toplum* dergisinin ilk sayısı 1 Ocak 1984’te yayınlandı. Sonra da 1 Ocak 1994’te Tarih Vakfı’nda halâ yayınlanmakta olan *Toplumsal Tarih* dergisini çıkardı. Her iki dergi de Türkiye’de popüler tarih dergiciliği anlayışını değiştirdi, bizim kuşağın yetiştiği, adeta içinden çıktığı dergiler oldu. Unutmamak gerekir ki Tarih Vakfı da onun, *Tarih ve Toplum* ile açtığı yol ve zeminde daha rahat kurulmuş, neşvünema bulmuştur. Her iki dergi de “mefâhîr-i milliye ve diniye” dışında hem

yeni bir –eleştirel- tarihçilik anlayışının yerleşmesine katkı yaptı, adeta birer okul gibiydiler. Gerçekten de önce *Tarih ve Toplum*, sonra da *Toplumsal Tarih* “alaylı öğrencileri” dahil hepimizin yetiştiği, adeta akademik staj yaptığımız ortam oldu. Şu anda tarihçi olup da yolu *Tarih ve Toplum* veya *Toplumsal Tarih*’ten geçmemiş az kişi vardır. Üstelik ilk kez solun tarihe de yönelen bir yayın olmakla birlikte, ideolojik olarak farklı kesimlerden İslamcı, milliyetçi ve muhafazakâr sağıın değerli isimleri ve tarihçileri de bu dergide her zaman yazdılar, yazmaya da devam ediyorlar. Yukarıda söz ettiğim gibi *Tarih ve Toplum* benim de matbuat alemine ilk arz-ı endâm ettiğim dergiydi. Şimdi onun kardeşi ve 2. sayısından itibaren yazdığım ve Türkiye’nin en uzun süreli popüler tarih dergisi olan *Toplumsal Tarih*’in aynı zamanda yıllardır yayın kurulundayım.

Mete Hoca *Tarih ve Toplum* dergisini çıkarma hikayesini şöyle anlatmıştı:

“1983 yılının Şubat’ında, galiba 8 Şubat’ta “1402’lik” oldum. Daha önce araştırma görevlisi, yardımcı doçent falan konumunda olan insanların sözleşmelerini uzatmayarak tasfiye ettiler. Biz o zaman “istifa edelim” diye konuşmuştuk. Ben o zaman ona muhalefet ettim. Hayır, dedim, bizi atmak isteyen insanların işini kolaylaştırmanın manası yok. Ellerini kana bulasınlar, bizi atsınlar. Nitekim bir süre sonra da o yazı geldi. Benim bakımından hayırlı olan tarafı, sekiz, on ay içinde Murat Belge’nin yönetimindeki İletişim Yayınları ile bir ilişki kurup, bir aylık tarih dergisi çıkarmaya başlanması oldu.”

“Tarih ve Toplum, History and Society diye Batı’da da yeni başlamış radikal, sol-liberal bir yayın organı vardı. Ben o zaman ne kadar farkındaydım bilmiyorum ama dünyada tarih anlayışında, historiography anlayışında bir kayma çoktan başlamıştı. Tam o sıralarda biz Tarih Vakfı’nı da kurarken, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı adını tercih ettik. Klasik siyasi tarihten kaçma fikri, daha geniş bir tarih anlayışı. Giderek sosyal tarih ve iktisat tarihinin de dépasser olduğu [aşıldığı] söylenebilir. Bugün artık bir total tarihten bahsediliyor. Özellikle de kültür tarihi... Bununla çok kafam meşgul çünkü bu yaz Peter Burke’nin “Kültür Tarihi Nedir?” diye bir küçük kitabını tercüme ettim. Eskiden kültür tarihi deyince yüksek kültür kastediliyordu. Büyük kamu binaları, mimarlık eserleri, tablolar, klasik müzik falan, yüksek kültür kastediliyordu. Oysa yeni kültür tarihinde yüksek kültür hemen hemen dışlanıyor. Bundan kimsenin söz ettiği yok, tabii bunun politik bir tarafı da var. Demokrasinin ve sıradan halkın önem kazanması demek bu. Artık insanlar “ulan padişah ne yiyormuş” değil, bilmem neredeki köylü, bilmem neredeki işçi ne yiyormuş, nasıl yaşıyormuş merak etmeye başladılar. Gastronomi tarihi belki daha eskiden vardı ama dediğim gibi yüksek kültür tarihi içindeydi. Sıradan insanın ne yaptığı, ne ettiği, ne yediği, ne içtiği, ne düşündüğü merak konusu değildi. Bu, 70’lerden 80’lerden bu yana müthiş değişti, belki sona bile erdi eski kültür tarihi denen şey. Öyle en akla gelmedik konularda monografiler yazılmış. Her şeyin tarihi var. Düşünce tarihinde bile; mesela matbaa tarihi... Neler çıkmış? Neler okunuyor? Dipnotunun tarihi falan gibi noktalara gidilmiş. Daha tuhaf şeyler de var... Penisin tarihi, cinselliğin tarihi, tuvaletin tarihi, her şey böyle gelişmiş vaziyette. Benim tabii Tarih ve Toplum’u çıkartırken böyle bir bilincim yoktu. Ama dergi olunca ister istemez sadece böyle büyük adamların karıştıkları büyük olaylar değil, daha sıradan şeyler de işin içine girdi. Edebiyat tarihinde olsun... daha curiosité [tuhafliklar, ilginçlikler] denebilecek şeyler...”

Hatta *Tarih ve Toplum* dergisini çıkarırken tarih öğretmenleriyle daha yakın bir ilişki kuracağını düşünmüş ama başaramamıştı: “Ama bir noktada büyük bir hayal kırıklığımız oldu. Özellikle ortaöğrenim yani lise tarih öğretmenlerinin üzerinde etkili olmayı umuyorduk. Onların ilgisini çekemedik. Çok küçük bir oran dışında ilgisini çekemedik. Rahmetli

Nurullah Ataç edebiyat öğretmenlerine edebiyat memuru diyordu. Tarih öğretmenlerinin de büyük bir kısmı tarih memuru.”

Solculuğu ve İkinci Cumhuriyetçilere İtirazı...

Onun, iktidara ve muhalefete yönelik eleştirileri zaman zaman yanlış anlaşıldı. Hatta onun solcu, sosyalist olmadığını, liberal olduğunu, Cumhuriyet’e karşı olduğunu iddia edenler, hatta bir suçlama gibi ifade edenler oldu. Bazen İkinci Cumhuriyetçi olarak da nitelendi, FETÖ’cülerin toplantılarına katıldığı için itham edenler oldu. Oysa Mete Hoca agnostik olduğu gibi, bu konuda yanlışmış olduğunu zaten söylemişti. Mete Hoca kendisini her zaman solcu ve demokratik eleştirel bir sosyalist olarak tanımladı:

“Bugünden bakınca bir kere benim sosyalist değerlere, sosyal adalete bağlılığım herhalde hiç değişmedi. Ama hiçbir zaman Stalinist hatta Leninist bir eğilime sempati duymadım. Her zaman o konularda eleştirel bakmak ihtiyacı duydum.”

“Solculuk, benim için hep sosyal adalet ve eşitlik demek oldu. Bu ilkeleri gerçekleştirecek bir “devrim” için, ne proletaryaya ne de öğrenci hareketlerine umut bağladım. Zaman içinde kimi düşüncelerim değişmiş olabilir, ama anladığım gibi bir solculuktan hiç vazgeçmedim. İkinci Cumhuriyetçi denilen kişilere saygım var, fakat ben kendim İkinci Cumhuriyetçi değilim ve bunu her yerde söyledim. Kısacası, onlar siyasal özgürlükler için, bizim “ekonomik liberalizm” adı altında, kapitalizmin isteklerine kayıtsız şartsız teslim olmamızı şart koşuyorlar. Bense, “serbest ticaret”in kendiliğinden liberal demokrasiyi getireceğine inanmayacak kadar solcuyum.”

İnanıldığı değerler konusunda da iki yüzlü değildi. Daha iyi ve adil bir dünya için solun, sosyalist uygulamaların da eleştirilmesinden yanaydı. Garip bir şekilde, çevirdiği için suçlandığı Karl Popper’e dair şunları ifade edecekti: “Çevirdiğim kitaplar arasında Açık Toplum ve Düşmanları önemlidir. Solcular ihanet ettiğimi düşünüyorlardı Karl Popper gibi bir adamı çevirmemle. Anti-Marksist olduğu inkâr edilecek bir şey değil. Ama ben onun önemli olduğuna inandım.”

Mete Hoca her zaman adil olmaya çalışır, emeğin hakkını teslim eder. Teşekkür etmeyi de özür dilemeyi de bilirdi. Bazen ona “ayaklı musahhah” diye takılırdım. Türkçe veya İngilizce anonsları dinlerken bile yapılan yanlışları kendi kendine söylenerek düzelttiğini yakaladığım çok olmuştur. Hatalarını kabul etmek konusunda hiç tereddüt etmezdi.

En son, Tarih Vakfı olarak, Mete Hocamızın 80. yaşını, kendisinin de katılımıyla her biri kendi alanında ilk ve hâlâ birer temel kaynak olma niteliğini sürdüren eserleri üzerine bir toplantıyla kutlamıştık.

Tarih Vakfı başkanlığına seçilmemin ardından kendisine Yönetim Kurulu üyeliği teklif ettim. Memnuniyetle kabul etti. Kendisine hem Vakfın işleriyle ve işleyişiyle ilgili hem Toplumsal Tarih dergisinin basımı ve satışı gibi konularda danıştım. Örneğin, bana ilk uyarılarından biri *Toplumsal Tarih* dergisinin ne kadar sattığı değil, ne kadar iade aldığına dikkat etmem ve buna uygun bir basım planlaması yapmam konusundaydı. Geçmiş bilançolarından da görüleceği üzere, bu sayede dergimiz hiç zarar etmedi.

Son dönemde önce La Paix’de sonra Etiler Huzur Ev’inde kaldı. Mümkün olduğunca

düzenli ziyaret ettim. Her ziyaretimde kendisine *Toplumsal Tarih Dergisi*, Vakfımızın yeni yayınlarından veya ilgi duyacağı kitaplardan götürdüm. Her seferinde beni tanıdı ve etrafındakilere de gururla tanıttı. Götürdüğüm kitap ve dergileri de merakla inceledi. Eşi Gönül Paçacı, bir eş olmanın ötesinde kendisinin hastalığı ve durumuyla hep çok yakından ilgilendi ve ele aldı.

Ödenmez bir borç olarak, üzerimdeki emeğine ne kadar layık olmuşumdur bilmiyorum, ama kendimi, Mete Tunçay gibi bir hocanın öğrencisi ve dostu olduğum için şanslı sayarım. Çeşitli vesilelerle kendisine minnettarlığımı ifade etme fırsatı buldum. Onu çok özleyeceğim.

EKLER

Mete Tunçay, Mehmet . Alkan Tarih Vakfı 11. Genel Kurulu, 17 Mayıs 2015.
Fotoğraf: İlhami Mısırlıoğlu

Zafer Toprak, Mete Tunçay, Mehmet . Alkan
Tarih Vakfı 11. Genel Kurulu, 17 Mayıs 2015.
Fotoğraf: İlhami Mısırlıoğlu

Mete Tunçay'ı Ziyaret, 6 Ocak 2019.
Fotoğraf: Mehmet . Alkan

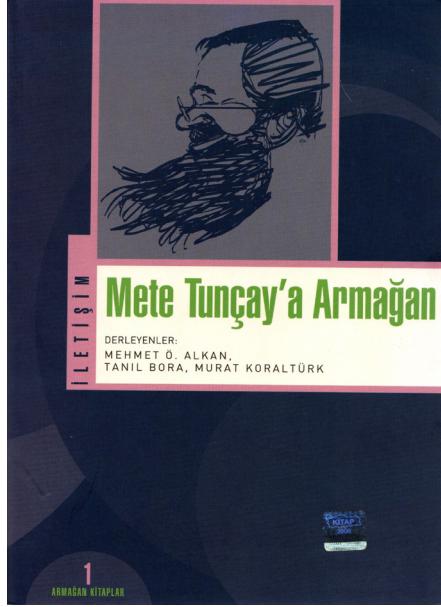
Mete Tunçay Ziyareti, 24 Aralık 2017.
Fotoğraf: Mehmet . Alkan

İsmail Kara ile 27 Haziran 2007

18 Kasım 2012, TÜYAP – Mete Tuncay, Erik Zürcher, Ahmet Demirel”

Mete Tunçay'a Armağan

15 Haziran 2016 Çarşamba • Saat: 18.00
Rundeme Mah. Saygı Gümüşgözü Cad.
No: 18 Etiler/Beşiktaş/İstanbul Tel: (0212) 122 80 82

Mete Tunçay'a saygı